

ОБСТАНОВКА ВЧИНЕННЯ КОНТРАБАНДИ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Обстановка вчинення контрабанди автотранспортних засобів як елемент криміналістичної характеристики досліджуваного виду злочину має важливе значення для його розслідування, оскільки вона дозволяє з'ясувати й накреслити шляхи й засоби пошуків доказової інформації. Останню можна отримати з речових доказів, залишених контрабандистом на місці події, як і відомості про особу злочинця, визначитися зі способом учинення контрабанди автотранспортного засобу та ін. По суті, обстановка вчинення є своєрідною ланкою для з'ясування зв'язку між предметом контрабанди і злочинцем, який її вчиняє.

Цією проблематикою займалися такі вчені, як Р.С. Белкін, М.С. Гур'єв, В.Ф. Єрмолович, О.З. Ігнатюк, Ю.І. Ільченко, О.Н. Колесниченко, В.О. Коновалова, В.І. Куликов, О.Ф. Облаков, М.М. Павличев, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько [Див.: 1-9; 11; 13; 16-19], позиції яких коротко нагадаємо.

Зазначимо, що в криміналістичних джерелах бракує одностайності щодо розуміння категорії «обстановка вчинення злочину». Більшість правників-криміналістів до неї включають матеріальні об'єкти й поведінку учасників події, певні обставини, що сприяють чи перешкоджають їх діям, хронологічну характеристику події, психологічні відносини між її учасниками [1, с. 139].

Узагальнено розуміє обстановку злочину М.П. Яблоков, який її сформулював як систему певного роду взаємодіючих (до й під час злочину) об'єктів, явищ і процесів, що вказують на місце, час, речові, природно-кліматичні, виробничі, побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної події, на психологічні зв'язки між ними та на інші чинники об'єктивної дійсності, що надають можливості й умови для його вчинення [8, с. 42, 43].

Іншу думку має О.Ф. Облаков, який у такій обстановці вба-

чає адміністративно-територіальне, географічне й економічне розташування районів (регіонів), їх соціально-економічну характеристику, специфіку окремих ділянок місцевості (житловий масив, виробничу зону, місце відпочинку), межі охоплення території в ході реалізації злочинного наміру, національний склад населення, його звичаї й традиції [11, с. 35].

Взаємозв'язок поняття «обстановка вчинення злочинів» та інших елементів криміналістичної характеристики виділяють В.О. Коновалова й О.Н. Колесніченко, які відносять до її ознак ті з них, що вказують як на речове середовище, де вчинюється злочин, так і на об'єктивні умови [7, с. 41].

Під досліджуваним поняттям В.І. Куліков розуміє (1) обмеження просторово-часовими рамками конкретної події злочину і (2) систему, що включає в себе: (а) матеріальні, соціально-психологічні елементи, оточуючі злочинця, і спеціально обране ним середовище, де вчиняється злочинне діяння; (б) деяких його учасників, які можуть впливати на формування всіх структурних елементів криміналістичної характеристики, визначати особливості поведінки людей, обирати методику розслідування даного злочину. Обстановку вчинення протиправного діяння

можна розглядати у 2-х аспектах: (а) як елемент реальної злочинної діяльності і (б) як одну з підсистем криміналістичної характеристики злочинів, яка теж має певний вплив на формування ситуацій розслідування, що прямо впливають на формування комплексу прийомів, засобів і методів розкриття злочинних діянь, особливо на першочергових етапах розслідування [9, с. 5, 14, 17, 18].

Як бачимо, більшість фахівців обстановку вчинення злочинного діяння умовно розмежовує на певне середовище, де вчиняється безпосередньо злочин, і на складовий елемент його механізму. Наприклад, О.В. Шлегель розглядуване поняття поділяє на (а) елемент механізму вчинення злочину та (б) кримінальну ситуацію, форму взаємозв'язку, що розкривають місцезнаходження, стан і роль елементів такого механізму, взятих за певних умов місця й часу (у просторово-часових рамках) [19, с. 28].

Зміст обстановки вчинення злочину, його обсяг і вплив взагалі завжди різні, що залежить від різновиду злочинного діяння, оскільки для одного істотно значення мають кліматичні умови, для іншого — виробничі чинники, географічне розташування місця його вчинення та ін. При цьому основним критерієм осо-

бливостей обстановки вчинення злочину повинні виступати обставини, які, безумовно, впливають на хід злочину і які враховує злочинець [17, с. 114].

Категорія «обстановка вчинення злочину» становить собою систему чинників навколишнього середовища, що безпосередньо стосуються розвитку кульмінаційного етапу злочинної діяльності, яка відбиває найбільший обсяг інформації щодо всіх обставин злочину. Обстановка певною мірою може вказувати на заздальгідь обраний злочинцем конкретний спосіб учинення злочину чи на інші чинники, на створення яких були спрямовані дії при підготовці до нього [16, с. 68].

Деякі вчені-криміналісти, (наприклад, В.Ю. Шепітько) окремо вирізняють місце, обстановку й час учинення злочинного діяння. Місце дозволяє відповісти на запитання, де його вчинено; це можуть бути квартира, будинок, вулиця, безлюдне місце, поле тощо. Обстановка – це частина матеріального середовища, що разом з ділянкою території включає сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні стосунки і взаємовідносини між ними. Урахування впливу часового чинника в процесі розслідування дає змогу визначити час учинення злочину, з'ясувати черговість події, дій або фактів, установити

часові зв'язки між ними, обчислити тривалість різних подій та ін. [18, с. 330]. Деякі вчені розглядають місце й час учинення протиправного діяння як головні складники обстановки. Так, Р.С. Белкін зазначав, що обстановка включає чинники, які характеризують місце й час злочинної події, які розуміють переважно з огляд на соціальні, побутові, виробничі та інші позиції [2, с. 383].

Головними елементами обстановки контрабанди автотранспортних засобів є місце та час. Ці 2 поняття визначають природу, сутність обстановки її вчинення й певним чином фіксують їх у навколишньому середовищі. Місце й час конкретизують і деталізують обстановку, звужують територіально-просторові межі при пошуках речових доказів в процесі формування правоохоронними органами доказової бази для розслідування цього злочину.

Для з'ясування обстановки вчинення злочину поняття місця й часу його вчинення є родовим [3, с. 47]. Місце вчинення злочинного діяння – це оформлене матеріальне явище (подія) об'єктивного світу, що виступає сукупністю взаємопов'язаних частин та елементів [6, с. 115]. У більшості випадків контрабанда залежить від способу незаконного переміщення товарів, предметів, речовин через митний кордон (переміщення поза

митним контролем, з використанням тайників, фальсифікація митних та інших документів тощо). В одному місці злочинці переміщують автотранспортні засоби шляхом об'їзду митниць, митних постів, в іншому — поза встановленим для проведення митного контролю часом, у деяких випадках — тільки в зоні митного контролю, але з приховуванням від нього предметів контрабанди [17, с. 115]. Для переміщення останніх злочинці активно використовують транспорт (приміський і транзитний), а водні шляхи — із залученням місцевих мешканців як супровідників. Подібні операції нерідко провадяться в нічний час з урахуванням обмежених можливостей митниці [5, с. 73, 74].

Місцем контрабанди автотранспортних засобів є територія України, зона митного контролю, де здійснюють свою діяльність працівники митних органів. Ця територія співпадає з державним кордоном України, що становить собою лінію й вертикальну поверхню, яка проходить по ній. Разом вони й окреслюють межі території України — суші, вод, надр, повітряного простору [14, ст. 1]. Зона митного контролю — це місце, окреслене митними органами в пунктах пропуску через митний кордон країни або в інших місцях її митної території, де ці органи здійснюють

цей процес [10, ст. 1]. Діяльність останніх передбачає митні процедури згідно з чинним митним законодавством. Ці органи діють в інтересах держави, негайно фіксують порушення на митниці, навіть якщо виникає лише підозра щодо них, у тому числі і стосовно фальсифікації документів на автотранспортний засіб.

Залежно від того, в який спосіб учиняється контрабанда автотранспортного засобу, можемо виокремити 2 основних місця її вчинення: (а) прикордонна територія України, якщо автотранспортний засіб переміщують через митний кордон поза митним контролем і (б) безпосередньо пост митниці, якщо контрабанда здійснюється шляхом фальсифікації, підроблення документів на автотранспортний засіб, тобто використанням підроблених документів, що містять неправдиві дані, або тих, що отримані незаконним шляхом.

Необхідно мати на увазі, що для кожного виду (чи групи) злочинів можуть мати значення специфічні дані, які й будуть становити зміст обстановки злочину. Так, для ухилення від сплати митних платежів з транспортних засобів важливим є: (а) соціально-економічні умови, (б) територіальна специфіка регіону, (в) нормативно-правова база, що регулює порядок ввезення транспортного засобу [13, с. 13].

Чималу роль відіграє специфіка контрабанди автотранспортних засобів, що вчиняється в 4-х регіонах країни – східному, західному, північному й південному. Останній є дещо специфічним: оскільки це портова зона, контрабандний товар доставляється в Україну морським шляхом через такі крупні порти, як Одеса й Миколаїв. Північний і східний регіони можна вважати менш активними в плані розглядуваної нами контрабанди, тому що тут Україна межує з Білоруссю й Росією, автотранспортні засоби яких не рентабельні й не користуються достатнім попитом. Здебільшого цим шляхом постачаються викрадені автомобілі. Підвищений інтерес викликає, безперечно, західний регіон, де Україна граничить з низкою європейських держав – Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Молдовою, тобто транзитними або ж країнами-виробниками, які випускають елітні дорогі автомобілі, що мають значний попит. Митні пости цього регіону знаходяться на значній відстані від крупних адміністративних центрів, де існує більша ймовірність участі митних працівників у контрабанді автотранспортних засобів. Прикладом, на території Автономної Республіки Крим викрито канал, через який в Україну з Молдови було незаконно переміщено 28

автомобілів іноземного виробництва за підробленими техпаспортами і довіреностями на право керування й розпорядження ними [15].

Установлення часу вчинення злочину має вагоме кримінально-правове, процесуальне й криміналістичне значення [7, с. 41]. За тлумачним словником час – це тривалість чого-небудь, що вимірюється секундами, хвилинами, годинами тощо [12, с. 187]. Отже, за часом учинення контрабанди можемо умовно вирізнити такі види обстановки: (а) до виявлення ознак злочину працівниками правоохоронних органів і (б) з моменту появи підстав для порушення кримінальної справи. У другому випадку обстановка може мати більшу кількість елементів (ознак), співпадаючих зі слідчою ситуацією. Окремі (локальні) її частини можуть знаходитися поза увагою працівників правоохоронних органів і навіть окремих співучасників злочину – суб'єктів приховування, які не є суб'єктами його вчинення чи його окремого епізоду. Дані про час можуть відбивати:

– конкретний час учинення злочину (рік, місяць, число, пора року, сезон, доба, година (хвилина) протягом робочого дня тощо);

– тривалість учинення певних дій, що здійснюються для досягнення злочинного результату

тату, приховування злочину, ухилення від кримінальної відповідальності й покарання (проміжок часу, що зумовлений певним циклом, як-то робочий час, обідня перерва, сеанс у кінотеатрі та ін.);

– час стосовно наступних чи можливих наслідків;

– час, зі спливом якого неминуче повинні настати відповідні наслідки [4, с. 157, 178].

З точки зору криміналістики обрання часу вчинення контрабанди зумовлено певними закономірностями. Якщо це не пов'язано з розкладом руху транспорту, злочинці найчастіше намагаються обрати другу половину ночі або кінець зміни митного наряду, що пов'язано зі стомленістю й меншою увагою працівників митниці [17, с. 116]. Як бачимо, часом учинення контрабанди автотранспортних засобів через митний кордон можна назвати відповідний проміжок часу. Найчастіше вона вчиняється в темну добу, наприкінці зміни митного наряду, коли пильність та увага митни-

ків слабшають. Проте й це не обов'язково, бо контрабанда автотранспортних засобів може вчинятися в будь-який час. Взагалі ж для переміщення товару через кордон з приховуванням від митного контролю час доби не має значення, бо для сприяння контрабанді більш важливими можуть бути інші чинники.

Підсумовуючи наведені міркування, зазначимо, що при розробці криміналістичної характеристики контрабанди автотранспортних засобів неабияку роль відіграє обстановка її вчинення, оскільки вона становить собою обставини, що підлягають доказуванню по кримінальній справі. По суті, обстановка – це джерело доказової інформації. Цей елемент узагальнює в собі конкретні закономірності механізму і способу учинення злочинного діяння, що пов'язано з предметами контрабанди. Спосіб визначає поведінку особи злочинця, на яку при вчиненні контрабанди автотранспортних засобів впливають об'єктивні й суб'єктивні чинники середовища.

Список літератури: 1. *Белкин Р.С.* Собрание, исследование и оценка доказательств. Сущность и методы. – М.: Наука, 1996. – 295 с. 2. *Белкин Р.С.* Курс криминалистики: / В 3-х т. – Т 3. – М.: Юристъ, 1997. – 548 с. 3. *Гурев М.С.* Убийство на «разборках» (методика расследования). – СПб.: Питер, 2001. – 288 с. 4. *Ермолович В.Ф.* Криминалистическая характеристика преступления. – Минск.: Амалфея, 2001. – 304 с. 5. *Игнатюк А.З.* Контрабанда и иные правонарушения во внешней экономической деятельности: теория и практика расследования. – М.: Изд-во делов. и учеб. лит.; Минск.: Амалфея, 2001. – 320 с. 6. *Ильченко Ю.И.* Тактические приемы исследования материальной обстановки места происшествия. – Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1966. – 24 с. 7. *Колесниченко А.Н., Коновалова В.Е.* Криминалистическая характеристика преступлений: Учеб. пособ. – Харьков: Юрид. ин-т, 1985. – 91 с. 8. *Криминалистика: Учеб. / Под. ред. Н.П. Яблокова.* – М.: Юрист, 1999. – 718 с. 9. *Куликов В.И.* Обстановка совершения преступлений и ее криминалистическое значение: Автореф. дис. ...

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

канд. юрид. наук. – М., 1983. – 23 с. **10.** Митний кодекс України 11.07. 2002 р., № 92-IV [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> **11.** *Облаков А.Ф.* Криміналістическа характеристика преступлений и криміналістические ситуации. Учеб. пособ. – Харьков: ВШ, МВД СССР, 1985. – 88 с. **12.** *Ожегов С.И.* Толковый словарь русского языка [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: www.slova.u. **13.** *Папельчев М.М.* Расследование уклонения от уплаты таможенных платежей с транспортных средств. – М.: Юрлитинформ, 2008. – 176 с. **14.** Про державний кордон України: Закон від 04.11.1991р., № 1777-XII [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua> **15.** СБУ викриває механізми контрабандного ввезення автотранспортних засобів на території України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua-reporter.com/novosti/18629> **16.** *Федотов И.С.* Расследование насильственных преступлений, совершаемых в отношении малолетних: правовое, теоретические и организационные основы: Моногр. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 408 с. **17.** *Шевчук В.М.* Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. – Х.: Право, 2003. – 278 с. **18.** *Шепітько В.Ю.* Криміналістика: Підруч. – К.: Ін Юре, 2010. – 496 с. **19.** *Шлегель О.В., Г.В. Костылева, Милованова М.М.* Расследование преступлений против личности, совершаемых по мотиву национальной ненависти или вражды. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 160 с.

ОБСТАНОВКА СОВЕРШЕНИЯ КОНТРАБАНДЫ АВТОТРАНСПОРТНЫХ СРЕДСТВ КАК ЭЛЕМЕНТ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ Бандурина Я.Ю.

Рассмотрена обстановка и дано определение контрабанды автотранспортных средств. Проанализированы место и время совершения преступления.

Ключевые слова: обстановка преступления, место преступного посягательства, время совершения контрабанды автотранспортных средств.

BACKGROUND OF COMMITTING SMUGGLING OF MOTOR VEHICLES AS ELEMENT CRIMINALISTIC DISCRPTION Bandurina Y. Yu.

Reviewed and a defined of the situation of smuggling vehicles. The location and time of the crime, is analyzed.

Key words: crime situation, the place of criminal infringement, the time of the smuggling of vehicles.

Надійшла до редакції 29.03.2011 р.

УДК 347.991

*І.В. Юревич, аспірантка
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків*

РОЛЬ ВЕРХОВНОГО СУДУ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОДНОСТАЙНОСТІ (ЄДНОСТІ) ПРАВОРОЗУМІННЯ

У світлі проведення судово-правової реформи в Україні актуальним постає питання принципу єдності судової системи, а

отже, й судової практики. Створення системи судів на його підставі зумовлюється необхідністю однакового застосуван-